

Jesper Jespersen, dr. scient. adm.
Professor i økonomi
Roskilde universitet
Email: jesperj@ruc.dk

onsdag den 14. januar 2015

Den 'sande' Keynes er blevet hyper aktuel.

Den britiske økonom John Maynard Keynes (1883-1946) var det 20. århundredes mest nyskabende økonom. Han begrundede i sit hovedværk *The General Theory of Employment, Interest and Money* fra 1936, hvorfor et ureguleret markedsøkonomisk system vil have en iboende og derfor uundgåelig tendens til ustabilitet. Efterlader politikerne samfundsøkonomien herunder ikke mindst den finansielle sektor uden styring, vil samfundsøkonomien ikke af sig selv kunne sikre noget der bare minder om fuld beskæftigelse. Det er der mange årsager til, hvoraf en væsentlig er den finansielle sektors aktivitet. Hvis den ikke reguleres forholdsvist stramt vil den skabe spekulative bobler, der skaber yderlig ustabilitet, som undergraver beslutningsgrundlaget for navnlig private erhvervsinvesteringer.

Dette er i al sin gribende enkelthed kernen i Keynes' makroøkonomiske tænkning, der havde været længe undervejs; for Keynes var også trænet som en traditionel neoklassisk økonom; men udviklingen i mellemkrigstiden kombineret med hans uddannelse i filosofi og sandsynlighedsteori gjorde det muligt for ham at frigøre sig intellektuelt fra den konventionelle matematisk formulerede markeds- og ligevægtsøkonomi. Bogen var et frontalangreb på datidens økonomiske ortodoksi, at et markedsøkonomisk system er selvstabiliserende og herigennem sikrer, at udbud og efterspørgsel matcher hinanden samtidigt på alle markeder. Et resultat, der lå langt fra mellemkrigstidens kriseøkonomier og som byggede på helt urealistiske forudsætninger om fuldt fleksible priser og pengelønninger, og at fremtiden kendes med sikkerhed!

Afsættet for Keynes var den samfundsøkonomiske virkelighed (der afspejler sig i de statistiske årbøger), hvor han kunne konstatere, at fuld beskæftigelse var et begreb, der kun lod sig realisere i de neoklassiske ligevægtsmodeller. Arbejdsløsheden havde i Storbritannien ligget over 10 pct. siden afslutningen på 1. verdenskrig, og det uanset at pengelønnen var faldet ganske betydeligt i den periode. Det var så åbenbart forkert, at den britiske økonomi var selvoprettende. I 1931 opgav han definitivt at anvende ligevægtsmodellen og dens urealistiske antagelser til at forstå og beskrive de vedholdende makroøkonomiske ubalancer. Han skrev således i indledningen til sin nye bog, at *den klassiske økonomis antagelser afspejler ikke det samfundsøkonomiske system, som vi lever i, hvilket har den konsekvens, at undervisningen i økonomi er vildledende og får katastrofale konsekvenser, hvis vi forsøger at anvende den i praksis* (GT, p. 3).

Denne konklusion var ny i 1936 og blev afvist af Keynes' ældre kolleger, men i dag burde den være endog særdeles velkendt. Alligevel anvender de mest indflydelsesrige økonomer i finansministerier, centralbanker, internationale økonomiske organisationer og 'vismandsinstitutioner' stadig de neoklassiske generelle ligevægtsmodeller, når de rådgiver politikere. Heri ligger årsagen til den internationale finanskrisen, og den efterfølgende langstrakte økonomiske stagnation. Keynes er gået i glemmebogen. Lærebøgerne gengiver ikke Keynes' originale teorier; men fremstiller en karikatur, der passer ind i den generelle ligevægtsmodel. Keynes er blevet reduceret til en antagelse om, at årsagen til arbejdsløshed skal findes i ufleksible pengelønninger. Intet kunne være mere forkert. Det er den svigtende og uforudsigelige efterspørgsel, der ifølge Keynes er årsagen til markedsøkonomisk ustabilitet. Denne konklusion er i direkte opposition til de neoklassiske økonomers fastholden, dengang som i dag, at udbud skaber sin egen efterspørgsel: at det markedsøkonomiske system er selvregulerende.

Lad os derfor se på, hvad det var Keynes bidrog med efter at have konstateret, at det markedsøkonomiske system ikke i praksis kan antages at være selvregulerende. Svaret er for så vidt enkelt: at arbejdsløshed primært skyldes mangel på jobs. Og jobs opstår ikke af sig selv. Det kræver en øget produktion, som igen kræver en forventning hos erhvervslivet om, at den øgede produktion kan afsættes med fortjeneste. Der er to krav, der skal være opfyldt for, at hjulene atter kommer i gang. For det første at det kan betale sig for virksomhederne at producere, det vil sige, at der er et rimeligt og nogenlunde stabilt forhold mellem priser og omkostninger, og for det andet, hvilket er nok så vigtigt, at virksomhederne har en realistisk forventning om at kunne få varerne afsat til de forventede priser. Det vil sige, at der er en tilstrækkelig købekraft og købelyst hos husholdningerne, og at der ikke forventes et fald i priserne (deflation).

Det er her, at de (neo)klassiske økonomer begår den afgørende fejlslutning. De antager, at efterspørgslen kommer af sig selv, hvis bare lønniveauet er tilstrækkeligt lavt. Tværtimod vil et for lavt lønniveau, forklarede Keynes, betyde en svigtende købekraft hos de mange lønmodtagere, der i praksis køber de fleste af varerne. Sænkes lønnen med 10 pct., så må virksomhederne i første omgang regne med en tilsvarende reduktion i det private forbrug. Jamen, vil de neoklassiske økonomer straks indvende, når lønnen falder bliver varerne billigere at producere, hvilket styrker konkurrenceevnen og dermed eksporten. Men her overser de, at der i dag – ligesom i 1930'erne - føres en sådan lønsænkende politik i stort set alle EU-lande med den konsekvens, at efterspørgslen svigter i hele Europa, hvilket svækker alle eksportmarkederne under ét.

Med afsæt i Keynes' økonomiske teori kan der således gives en enkel forklaring på den aktuelle stagnation i EU: at efterspørgslen svigter. Det er dog ikke kun på grund af den svage lønudvikling; men mindst lige så væsentligt også på grund

af den i en lavkonjunktur uset stramme finanspolitik, hvortil kommer, at banksektoren endnu ikke har fået konsolideret sig tilstrækkeligt oven på finanskrisen.

Lad os tage den stramme finanspolitik først; for den bygger ligeledes på en neoklassisk misforståelse. I de fleste lande er der store underskud på de offentlige budgetter, hvilket er en direkte følge af den rekordhøje arbejdsløshed. Det er de såkaldte automatiske konjunkturstabilisatorer, der er forklaringen på denne sammenhæng. Da arbejdsløsheden begyndte at stige tilbage i 2008 på grund af svigtende eksport og faldende investeringer i den private sektor, førte det uundgåeligt til større sociale udgifter og mindskede skatteindtægter. Og tak for det burde enhver politiker have sagt, hvis de havde læst den originale Keynes. Denne automatik forhindrede, at konjunkturfaldet blev endnu dybere. Det er således ingen tilfældighed, at de europæiske lande, der havde en svag velfærdsstat, oplevede de dybeste fald i aktiviteten og dermed den største stigning i arbejdsløsheden. Også her kunne økonomer (og politikere) med fordel have lyttet til Keynes, der netop rådede Roosevelt til at koncentrere den politiske indsats til primært at mindske arbejdsløsheden, for så skulle budgettet nok rette sig – 'look after unemployment, and the Budget will look after itself' var Keynes' velbegrundede råd. Begynder politikerne derimod midt i en lavkonjunktur at skære i de offentlige budgetter, så vil det med sikkerhed trække krisen i langdrag.

Denne konklusion burde ikke komme som en overraskelse for nogen med indsigt i samfundsøkonomi. Keynes ville ganske givet have rystet på hovedet af EU's rigide regelsæt, der bl.a. kræver, at underskuddet på de offentlige budgetter ikke må overstige 3 pct. af nationalproduktet uanset konjunkturerne. Dette krav er en sikker vej til forarmelse af store befolkningsgrupper og fortsat lavvækst. Hvis arbejdsløsheden ikke reduceres, så er det en lang og sej proces, at få budgetunderskuddet mindsket. Det er stort set umuligt at spare sig til balance. Hvis EU-kommissionen fortsat insisterer på budgetforbedringer, burde svaret være øgede skatter. Det er naturligvis fordelingspolitisk et følsomt emne; men Kommissionen kunne jo i første omgang hjælpe med at få lukket de værste skattehuller i Luxembourg, Kanaløerne, Monaco etc. Dernæst ville Keynes have peget på beskatning af de indkomster, formuer og arv, hvor den negative efterspørgselseffekt er mindst. En diskussion som er blevet aktualiseret af den franske økonom Thomas Piketty. En finansiell transaktionsskat ville ligeledes være oplagt. Den ville dæmpe spekulatøren, og gennemført i hele EU kunne den benyttes til en sikring af, at der var betalt skat af alle transaktioner ind og ud af EU f.eks. til Schweiz, Cayman Island etc.

Hvad kan vi så bruge Keynes' indsigt til i dag? For det første, at hvis lavkonjunktoren skal brydes, så skal der statslige (helst koordineret via EU) initiativer til at sikre, at der bliver skabt de 20 mill. jobs, der mangler i Europa. Nå, og hvad skal der så efterspørges? Spørger kritikerne straks. Hvad er det, at staten kan organisere og planlægge bedre end det private marked? Her kunne man jo helt i

Keynes' ånd starte med den netop fremlagte Juncker-plan og gange den op med 4 eller 5 i de kommende 10 år. Det ville for det første skabe jobs, dernæst ville det få den europæiske energipolitik og infrastruktur til at hænge bedre sammen, og endelig ville det kunne være starten på et bæredygtigt Europa, som vi kan være bekendt.

Næste spørgsmål: Hvor skal pengene så komme fra? Her er det så heldigt, at den Europæiske centralbank (ECB) netop har annonceret, at den vil starte et storstilet pengeudpumpningsprogram. Hvor den vil søge primært at finansiere erhvervs- og samfundsinvesteringer fremfor offentlige budgetunderskud. Finansiering af Juncker-planen kunne være begyndelsen. I takt med at hjulene kom i gang, så ville opsparingen stige og disse penge kunne så benyttes til den mere langsigtede finansiering af erhvervs- og offentlige investeringer. Hertil kommer de penge der vil kunne spares, hvis det lykkes at gøre Europa selvforsynende med energi. I 2014 har EU-landene købt olie og gas i Rusland og Mellemøsten for tæt på € 400 mia. – hvilket er mere end hele Juncker-planen beløber sig til. Hver euro der spares på energiimporten, kan investeres i vedvarende energi. Her er det, at Keynes ville have stillet spørgsmålet – 'hvad dølen nøler i efter?' Det er kun EU's alt for stramme budgetregler, der holder landene tilbage (i et uskønt samarbejde med bl.a. kul-lobbyen).

Tillad mig på denne baggrund, at opfordre mine kolleger til at (gen)læse Keynes ikke mindst hans afsluttende kapitel, der indledes således, *'den afgørende fejl ved det økonomiske system, som vi lever i, er dets manglende evne til at sikre fuld beskæftigelse og dets vilkårlige og ulige fordeling af formuer og indkomst'* (s. 372). Så længe der var store uløste samfundsopgaver, så var det uansvarligt, at der ikke blev taget politiske initiativer til at udbedre dem, navnlig i perioder med høj arbejdsløshed, hvor fattigdommen breder sig. Det forstå Roosevelt i USA, og Keynes begrundede hvorfor det var en også teoretisk set farbar vej. Hvilket det også er i dag.

Økonomisk vækst var dog ikke et mål i sig selv for Keynes. Tværtimod skrev han i sit essay *'mine børnebørns økonomiske muligheder'*: at i takt med at velstanden breder sig, så bør der gives mulighed for, at arbejdstiden reduceres. Når han i 1930 kikkede to generationer ud i fremtiden, så ønskede han for sine børnebørn, at de ville omsætte det stigende produktionspotentiale, som en velreguleret markedsøkonomi kan skabe, til en øget velfærd, der også omfattede nedsat arbejdstid (og længere ferier). For de egentlige menneskelige værdier opnås, hverken gennem lange arbejdsdage på fabrikken, på kontoret endsige eller i form af lørdags-shopping hvor mere eller mindre unyttige forbrugsgoder købes for kort efter at blive smidt ud. Helt grotesk bliver det økonomiske kredsløb, når produktionens primære formål er at holde arbejdskraften beskæftiget i 40 timer om ugen, blot for at finansministeren kan få nogle flere skatteindtægter.

Nået hertil i læsningen af Keynes, spurgte jeg derfor mig selv, hvorfor erkendelsen af Keynes' på mange måder uhyre enkle, men helt nyskabende makroøkonomiske teori fortsat enten negligeres eller fremstilles i karikeret form?

Hvorfor benytter den dominerende økonomiske rådgivning sig fortsat af de neoklassiske generelle ligevægtsmodeller?

Herom kan der også læses i denne Keynes-biografi, der på en og samme gang giver den historiske, filosofiske, politologiske og økonomiske baggrund for Keynes' enorme betydning frem til midten af 1970erne. Herefter ændrede de politiske vinde sig. Statslig regulering af markedsøkonomien kom i miskredit. Markedstænkning og den neoliberale ideologi blev dominerende, hvilket førte til en udradering af Keynes' makroøkonomiske teori: ikke fordi den var forkert; men fordi policy-konklusionerne ikke længere blev anset som politiske korrekte end ikke af det 'ny venstre'. Hvilket leder til det ubehagelige spørgsmål, hvad er det egentlig for hensyn, der styrer den økonomiske videnskab? Er det ønsket om at erkende den samfundsøkonomiske virkelighed, eller er det ønsket om at være politisk korrekt?

Her skilte Keynes sig afgørende ud, idet han, uanset han i en lang periode var medlem af det liberale parti i Storbritannien, insisterede på at søge sandheden.

Jesper Jespersen har netop udgivet *John Maynard Keynes – den makroøkonomiske teoris oprindelse og udvikling*, 2. reviderede udgave, Djøfs Forlag, 2014